

Turizmin Spiritüeli Olur Mu? Spiritüel (Ruhani) Turizm Üzerine Kavramsal Bir Çalışma

Gizem Kiper, Orhan Batman, Vahit Oğuz Kiper

ÖZET

Turizm, yapısı gereği hem bilimsel hem endüstriyel boyutuyla birçok farklı ve disiplinler arası kavramı bünyesinde barındırmaktadır. Bu kavramların doğru anlaşılması ve hatta doğru adlandırılması bilimsel ve endüstriyel çalışma ve çabaların hedeflerine ulaşması için oldukça önemlidir. Zira bu çalışmaların genellikle keşifsel, tanımsal ve açıklayıcı bir sıralama izlediği görülmektedir. Bundan dolayı bu çalışma spiritüel turizm olarak adlandırılan olguyu kavramsal yönden irdelemeyi ve tanımlanmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte spiritüel turizm faaliyetlerinin hem endüstriye hem bilimsel bakımdan gelişimine fayda sunulması hedeflenmektedir. Spiritüel turizmin kavramsal tartışılması aynı zamanda turizm taksonomisine de katkı sağlayabilecektir. Ekonomik, sosyal ve fiziki etkileri olan bir turizm hareketliliğinin kökenini, gelişimini, literatürdeki yerini ve ona yönelik algıları anlamak hem uygulamacılar için hem bu konuda çalışacak diğer araştırmacılar için kıymetli katkılar sunabilecektir.

Anahtar Kelime: Spiritüel turizm, ruhani turizm, manevi turizm

Gönderilme Tarihi:31.05.2025; Kabul Tarihi:02.08.2025. Sistematik Derlemeler ve Meta Analiz

Can Tourism Be Spiritual? A Conceptual Study on Spiritual Tourism

ABSTRACT

Tourism, by its nature, includes many different and interdisciplinary concepts, both scientific and industrial. The correct understanding and even naming of these concepts is very important for scientific and industrial studies and efforts to achieve their goals. Because it is seen that these studies generally follow an exploratory, descriptive and explanatory order. Therefore, this study aims to conceptually examine the phenomenon called spiritual tourism and contribute to its definition. In addition, it is aimed to provide benefits to both the industry and the scientific development of spiritual tourism activities. The conceptual discussion of spiritual tourism can also contribute to tourism taxonomy. Understanding the origin, development, place in the literature and perceptions of a tourism movement with economic, social and physical effects will provide valuable contributions to both practitioners and other researchers who will work on this subject.

Keywords: Spiritual tourism, ethereal tourism, self-belief tourism

Submitted: 31.05.2025; Accepted: 02.08.2025. Systematic Reviews and Meta-Analyses

Gizem Kiper*	Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi	0009-0003-1952-8817	kipergizem@outlook.com	Türkiye
Orhan Batman	Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi	0000-0001-7186-7064	obatman@subu.edu.tr	Türkiye
Vahit Oğuz Kiper	Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi	0000-0001-5558-2341	oguzkiper@subu.edu.tr	Türkiye

*Sorumlu Yazar

Giriş

Spiritüel turizm, modern yaşamın getirdiği stres ve ruhsal yorgunluklardan uzaklaşmak isteyen bireyler için önemli bir alternatif sunmaktadır. Bu turizm türü, manevi arayış içinde olan bireylerin ruhsal ve fiziksel iyileşme sağladığı, aynı zamanda yeni kültürel deneyimler yaşadığı bir alan olarak öne çıkmaktadır. Spiritüel turizm, aynı zamanda yerel kültürlerin ve manevi değerlerin korunmasına ve tanıtılmasına katkıda bulunarak, sürdürülebilir turizm anlayışının da bir parçası haline gelmektedir.

Bu çalışma, spiritüel turizmin tanımı ve kapsamını detaylı bir şekilde ele alarak, bu turizm türünün akademik literatürdeki yerini daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır. Spiritüel turizmin farklı boyutlarını ve unsurlarını inceleyerek, bu alandaki bilgi eksikliklerini gidermeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, spiritüel turizmin diğer turizm türleriyle olan ilişkisini ve bireyler üzerindeki etkilerini ortaya koyarak, bu alanda gelecekte yapılacak araştırmalara da yön verecektir.

Bu çalışmanın amacı, spiritüel turizmin tanımını ve kapsamını ayrıntılı bir şekilde ele alarak, bu turizm türünün önemli unsurlarını ve etkilerini ortaya koymaktır. Çalışma, spiritüel turizmin tarihsel gelişimini, bileşenlerini, motivasyonlarını ve diğer turizm türleriyle ilişkisini inceleyerek, bu alandaki mevcut bilgiyi derleyip tartışmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, spiritüel turizmin bireysel, sosyal ve çevresel etkilerini değerlendirerek, bu turizm türünün sürdürülebilirlik ve etik boyutlarını da ele alacaktır.

Birçok çalışmada turizm türlerinin açıklığa kavuşturulmasının önemi vurgulanmaktadır. Turizm çeşitlendikçe, net sınıflandırma çalışmalarına duyulan ihtiyaç önemli hale gelmektedir. Araştırmacılar turist ikametgahı, seyahat amacı, organizasyon yapısı ve sosyal/yaş kategorileri dahil olmak üzere çeşitli sınıflandırma kriterleri önermektedir (Larrosa Rocamora vd., 2023). 232 turizm türünden 155 adlandırma ögesi, 22 alt kategori ve 6 kategori ortaya konarak bir turizm türü ontolojisi çerçevesi geliştirilmiş ve turizm türlerine dair bir bilgi organizasyonu sağlanmaya çalışılmıştır (Zhang vd., 2023). Turizm sınıflandırmasında uygun yasal düzenlemenin eksikliği ve çelişkisiz terminoloji, turizm türlerinin adının konmasını ve bununla beraber bu türlerin çalışılması ve uygulanmasını zorlaştırabilmektedir. Farklı turizm türlerini anlamak, turizm gelirlerini arttırmak konusunda ve turizmdeki hareketliliği anlamlandırma konusunda oldukça yararlıdır (Hall, 2011). Bu çalışmalar, turizm yönetimini iyileştirmek, hizmet kalitesini artırmak ve turizme uygun destinasyonları tanıtmak için kapsamlı, yasal olarak konsolide edilmiş bir sınıflandırma sistemine olan ihtiyacı vurgulamaktadır.

Spiritüel Turizm Kavramı

Spiritüel turizmi tanımlamak, onu farklı bir seyahat biçimi olarak tanımak ve potansiyel etkisini anlamak için önemlidir. Spiritüel turizm hem dini hem de din dışı motivasyonları kapsamaktadır ve bireysel spiritüel (ruhani) iyileşmeye ve kendini keşfetmeye odaklanmaktadır. Spiritüel turizm, daha kurallı olarak yönlendirilen dini turizmden farklıdır (Smith, 2021). Spiritüel turistler, genellikle doğal ortamlarda veya spiritüel merkezlerde anlam, kimlik ve esenliğe katkıda bulunan deneyimler aramaktadır (Smith, 2021). Bu turizm biçimi, konvansiyonel ve alışıldık dini uygulamalardan evrensel bir spiritüel boyuta geçişi temsil etmektedir. Belirli bir dini bağlılığa bakılmaksızın, daha ortak bir gücü takdir ederek veya anlayarak seyahat etmek olarak tanımlanmaktadır (Farooq Haq ve Jackson, 2006). Ayrıca turizm gelişimi maneviyatı vurgulamaya ve ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır (Zargham Boroujeny, 2017). Aslında en eski turizm türlerinden biri olarak kabul edilebilmesine rağmen, tam olarak anlaşılamayan ve ülkeden ülkeye bile

farklı uygulamaları olan manevi turizm de bu turizm türlerinden biridir (Aydoğdu Atasoy, 2021). Spiritüel turizmi tanımlamak, anlamak ve önemsemek, özellikle geleneksel turizm altyapısından yoksun ülkeler için akademik çalışma ve iş fırsatları açısından önemlidir (Farooq Haq ve Jackson, 2006).

Spiritüel Turizmin Tarihsel Gelişimi

Araştırmalar, psikoaktif maddelerin, özellikle psilocybin mantarlarının, tarih öncesi spiritüalizmin ve dinin gelişiminde önemli bir rol oynadığını ileri sürmektedir (Winkelman, 2019). Enteyojen kullanımına dair kanıtlar, dünya çapında antik kaya sanatlarında, eserlerde ve mitolojilerde bulunmakta olup, bu da insan kültüründe psikoaktif bitki kullanımının uzun süredir devam eden bir geleneğini göstermektedir (Winkelman, 2019; Merlin, 2013). Bu uygulama, bazı bilim insanlarının Hristiyanlık, Yahudilik ve Hinduizm'in kökenlerinde bunun önemini savunmasıyla, başlıca dünya dinlerini ve spiritüel gelenekleri etkilemiştir (Merlin, 2013). Ruh fotoğrafçılığı da dahil olmak üzere spiritüalizmin görsel kültürü, üst üste bindirme efektleri gibi erken sinema tekniklerinin geliştirilmesiyle de ilişkilendirilmiştir (Natale, 2012). Şamanizm ve totemizm, antropolojide yerli varoluş teorileri olarak yaygın bir şekilde incelenmiş olsa da, son araştırmalar şamanizmin tarih öncesi mağara sanatındaki rolüne odaklanmış ve potansiyel olarak diğer kültürel temaları marjinalleştirmiştir (Layton, 2000).

Orta Çağ ve Viktorya döneminde spiritüalizm; mistisizm, cinsellik ve ruh sağlığını iç içe geçiren karmaşık bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Orta Çağ mistisizmi, Julian of Norwich ve Richard Rolle gibi figürlerin gelişimine katkıda bulunduğu tefekkür uygulamalarını ve spiritüel deneyimleri içermektedir (Millett, 2000). Geç Orta Çağ döneminde, ruhsal bozukluklar ve dini deneyimler arasında bir ayrım görülmüş ve ruhsal bakış açısını ayırt etme kriterleri, alçakgönüllülük ve ihtiyat gibi davranışsal yönler odaklanmıştır (Kemp, 2019). Viktorya döneminde spiritüalizm, medyumlar aracılığıyla ölümlerle iletişim kurulmasına ve toplumsal normlara meydan okunmasına izin veren popüler ama tartışmalı bir inanç olarak ortaya çıkmıştır (Tromp, 2003). Bugün için oldukça tartışmalı bu uygulama, simya ve astrolojiyle birlikte, modern bilimden farklı ve gizemli veya büyümlü prosedürlere dayalı olarak görülmektedir (Laqueur, 2006). Spiritüalizmin çekiciliği sosyal sınıfları aşmış ve entelektüel şüphelerin olduğu bir zamanlarda, ahiret hayatının huzurunu ve güvencesini sunan bir yaklaşıma evrilmiştir (Tromp, 2003).

Spiritüel turizm, ekonomik büyüme, yoksulluğun azaltılması ve kişisel gelişim için önemli bir araç olarak ortaya çıkmıştır (Zargham Boroujeny, 2017). İçsel motivasyon, destinasyonun fizikselliği, turist deneyimi ve ev sahibi topluluk desteği dahil olmak üzere çeşitli boyutları kapsamaktadır (Mishra & Maheshwari, 2024). Spiritüel turizmin evrimi, doğrusal yaklaşımların ötesine geçerek anti-tarihselci bir bakış açısıyla incelenebilir. Bu turizm biçimi, sürdürülebilirlik için gerekli olan kültürel alışverişi, karşılıklı anlayışı ve saygıyı teşvik etmektedir. Ayrıca istihdam fırsatları yaratarak, gelir elde ederek ve toplumsal kalkınmayı teşvik ederek sosyo-kültürel gelişime katkıda bulunur (Banerjee, 2015). Ancak, maneviyatı tanımlamak, kesin anlamı konusunda tam bir fikir birliği olmaması nedeniyle zor olmaya devam etmektedir (Zargham Boroujeny, 2017). Gelecekteki araştırmalar, bilgi boşluklarını gidermeye ve spiritüel turizmde destinasyon planlama ve tanıtımı için pratik içgörüler sağlamaya odaklanmalıdır (Mishra & Maheshwari, 2024). Modern spiritüalizm, toplumsal değişimlere uyum sağlayarak 19. yüzyıldaki köklerinden çağdaş biçimlere doğru evrilmiştir. Fiziksel tezahürlerle karakterize edilen Klasik Spiritüalizm, sekülerleşen mesleklerle çatışmalarla karşı karşıya kalmıştır. Buna karşılık, Yeni

Çağ hayat tarzı, tüketici kültürü ve post-materyalist değerlerle uyumlu olarak sözlü iletişime dayanır (Spencer, 2001). Türkiye'de neo-spiritüalizm, Batı spiritüalizmini İslam mistisizmi ile birleştirerek yerel bağlamlara ve sekülerizme farklı bir yaklaşım getirmiştir (Soyubol, 2019). Örneğin İzlanda'nın spiritüalizmi, çeşitli toplumsal gruplarla ve devlet kilisesiyle etkileşime girerek moderniteye geçişinde rol oynamıştır (Hoonard vd., 1997). Modern spiritüalizm, madde-ruh ikiliğiyle boğuşmaya devam etmektedir, ancak görünmez gerçekliklerin bilimsel olarak kabul edilmesi bu karşıtlığı yumuşatmıştır. Çağdaş spiritüel yaklaşım, sıklıkla yaşamın maddi yönleriyle iç içe geçer ve varoluşun hem manevi hem de maddi boyutlarını kucaklayan postmodern bir maneviyata doğru potansiyel bir dönüşümü işaret etmektedir (Götz, 2001).

Spiritüel Turizm Unsurları

Ruhsal iyileşmenin bilinçli bir eylemi olarak karakterize edilen spiritüel turizm, şifa, deneysel, arayış, inziva ve kolektif tipler olarak kategorize edilebilen çeşitli deneyimleri kapsamaktadır (Norman, 2012). Tur rehberleri, çekim noktalarına fiziksel erişim sağlayarak, aktiviteleri kolaylaştırarak ve kişisel gelişimi teşvik ederek bu deneyimlere aracılık edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Parsons vd., 2019). Spiritüel turizmin refaha katkıda bulunma potansiyeli, Hindistan, Rishikesh'teki bir yoga inzivasının otoetnografik bir çalışmada gösterildiği gibi, öz belirleme teorisi merceğinden analiz edilebilir ve anlaşılabilir (Buzinde, 2020). Hindistan'daki aşramları ziyaret eden Batılı turistlerle ilgili araştırmalar, spiritüel uygulamalara tamamen odaklanmış "kalıcı turistlerden", farklı motivasyonlara sahip geçici ziyaretçilere kadar bir ziyaretçi yelpazesi ortaya koymaktadır. Bu, turizm deneyimlerinde bir spiritüel süreklilik olduğunu, ancak harekete geçiren ilk motivasyonun her zaman ciddi bir spiritüel arayış olmadığını ortaya koymaktadır (Sharpley ve Sundaram, 2005). Spiritüel turizm, dini veya kişisel spiritüel gelişim için kutsal yerlere seyahat etmeyi kapsamakta ve sıklıkla sağlık ve esenlikle iç içe geçmektedir (Smith, 2021). Dünya çapında yüzlercesi bulunan bu destinasyonlar arasında, tarih boyunca insan kültürünün temel taşları olan hac yolları, tapınaklar, dağlar ve kutsal yerler bulunmaktadır. Örnekler Fransa'daki Mont St. Michel Manastırı'ndan Çin'deki Beyaz At Tapınağı'na kadar uzanmaktadır (Bellows, 2008). Spiritüel turistler, genellikle inzivalar, aşramlar veya manastırlar gibi doğal ortamlarda kendini keşfetmeyi ve anlam yaratmayı amaçlayan uygulamalara katılmaktadırlar (Smith, 2021). Bu kutsal yerlerin çeşitliliği, dünya çapındaki dini uygulamaların kültürel önemini yansıtmaktadır (Brockman, 2011). Eski zamanların hacıları gibi modern gezginler de bu spiritüel açıdan önemli yerleri ziyaret ederek anlayış ve anlam aramaktadır (du Cros & Johnston, 2002). Dünya dinlerine olan ilginin artması, bu kutsal mekanların ve ilişkili geleneklerinin belgelenmesi ve anlaşılmasının önemini artırmıştır (Brockman, 1997). Dini manevi tedavilere yönelik algılar, yorumlar ve söylemler yeterince incelenmemiştir. Dini-manevi tedavilerin kontrol edilemeyen uygulaması ve kullanımı toplumda yeni ve kayıt dışı bir ekonominin oluşmasına da yol açmaktadır (Güldalı ve Çakı, 2023). Bu husus, spiritüel turizm faaliyetlerinin bazılarının dikkatle ve temkinlilikle ele alınması gerekliliğini hatırlatmaktadır.

Spiritüel turizm, kültürel, dini, doğa ve sağlık turizmi unsurlarını birleştiren, ancak spiritüel arayışta olanların kendileri tarafından yönetilmesi bakımından farklı olan seyahat biçimidir (Albert Rodrigo, 2020). İyi bilinen spiritüel destinasyonlar arasında Avrupa'daki Glastonbury, efsanevi Avalon Adası (Albert Rodrigo, 2020) ve özellikle Budist spiritüel turistler arasında popüler olan Bodhgaya Tapınağı (Hermawan, 2017) yer almaktadır. Bali, potansiyeli yerel hükümet tarafından tam olarak gerçekleştirilmemesine rağmen, tanınan bir başka spiritüel destinasyondur (Budiasih, 2017). Bir destinasyonun spiritüel özelliği, konuya ilgi duyan turistler için benzersizlik yönüdür; dini figürlere yakınlık ve kutsal bir atmosfer gibi faktörler önemli olmakla birlikte, bazen tahmin edilemeyen unsurlar ve deneyimler de turistler için çekicilik niteliği taşımaktadır

(Hermawan, 2018). Bu turizm türü hem akademik araştırmalarda hem de endüstri uygulamalarında giderek artan bir ilgi görmektedir.

Spiritüel turizm, seyahat yoluyla manevi iyileşmenin bilinçli bir şekilde takip edilmesiyle karakterize edilen bir eğilimdir (Norman, 2012). Yaygın aktiviteler arasında bütünsel tatiller, yoga inzivaları, aşram ziyaretleri ve dini hac yolculukları yer almaktadır (Smith, 2003). Bu deneyimler beş türe ayrılabilir: şifa, deneysellik, arayış, inziva ve kolektif (Norman, 2012). Spiritüel turizm, modern yaşamın stresinden ve yabancılaşmasından kaçma, beden, zihin ve ruhu uzlaştırma ve kişisel gelişim arama arzusuyla yönlendirilmektedir (Smith, 2003). Bazı dini kurumlar, inançlarını yaygınlaştırmak için manevi toplantıları ve festivalleri turizm ürünleri olarak kullanır ve hem Müslüman hem de Müslüman olmayan ziyaretçileri çekmeyi hedeflemektedir (Haq & Wong, 2010). Antropolojik olarak ise, turizmin kendisi toplumsal değerleri yansıtan ve salt fiziksel davranışın ötesine geçen manevi bir aktivite olarak görülebilmektedir. Turizme yönelik bu bütünsel yaklaşım, yalnızca ritüel unsurlarına odaklanmak yerine seyahatin kalıcı manevi yönlerini ele almaktadır (Singh, 2009). Bundan dolayı spiritüel turizm olgusunu, inançlarla alakalı bir etkinlik veya turizmin manevi etkileri olarak değil, ikisinin birleşimi olarak ifade edilebilecek bütünsel bir yaklaşımla ele almak daha faydalı olacaktır.

Spiritüel Turizmin Diğer Turizm Türleri ile İlişkisi ve Benzerlikleri

Spiritüel turizm ve inanç turizmi benzerlikler taşımaktadır ancak aynı zamanda farklı özelliklere de sahiptir. Dini turizm, inançla motive edilen dini öneme sahip yerleri ziyaret etmeyi içermektedir (Sharpley ve Sundaram, 2005), spiritüel turizm ise daha geniş kapsamlı bilinçli bir spiritüel iyileşme amacını taşımaktadır (Norman, 2012). Her ikisi de hac ziyaretlerini, festivalleri ve kutsal yerleri içerebilir. Bu alandaki araştırmalar, destinasyon, talep ve pazarlama gibi odak alanlarıyla birlikte artış göstermektedir (Heidari vd., 2018). Dini turizm genellikle Hristiyanlık ve İslam gibi belirli inançlara odaklanırken (Heidari vd., 2018), spiritüel turizm kişisel gelişim ve dönüşüm arayanlara hitap eden daha geniş bir uygulama ve inanç yelpazesini kapsamaktadır.

Spiritüel turizm ve sağlık turizmi, bütünsel refaha odaklanmaları bakımından benzerlikler taşır, ancak belirli vurgulamaları bakımından farklılık gösterir. Her iki turizm türü de bedeni, zihni ve ruhu tatmin etmeyi amaçlamaktadır (Pernecky ve Johnston, 2006). Sağlık turizmi, güzellik salonu ziyaretleri gibi hedonik arayışlardan ruhsal inzivalar gibi daha ruhani aktivitelere kadar daha geniş bir deneyim yelpazesini kapsamaktadır. Genellikle sağlık turizminin bir alt kümesi olarak kabul edilen spiritüel turizm, aşkınlığa ve kendini dönüştürmeye fazlaca vurgu yapmaktadır (Voigt, Brown ve Howat, 2011). Ruhsal inziva turizmindeki temel temalar arasında topluluk, kaçış, terapötik manzaralar ve maneviyat yer almaktadır (Bone, 2013). Sağlık turistleri ise; fiziksel sağlık, rahatlama ve öz saygının artırılması gibi çeşitli faydalar aramaktadır (Voigt vd., 2011). Bu nüansları anlamak, turizm yöneticilerinin sağlık ve manevi turizm sektörlerindeki farklı pazar segmentlerine daha iyi hizmet vermesine yardımcı olabilir.

Kültürel turizm ve spiritüalizm, manevi ve kültürel alanlardaki ziyaretçi deneyimlerini geliştirmeye odaklanmaları bakımından benzerlikler paylaşmaktadır. Her ikisi de tarihi, dini veya kültürel öneme sahip destinasyonları keşfetmeyi içermektedir (Jauhari ve Sanjeev, 2010). Ancak turizmdeki spiritüalizm fiziksel davranışın ötesine geçerek toplumsal değerleri yansıtan zihinsel yönleri ve bütünsel süreçleri kapsamaktadır (Singh, 2009). Kültürel turizm genellikle ziyaretçi memnuniyetini artırmak için altyapı ve hizmetle ilgili unsurları vurgularken (Jauhari, 2010), turizmdeki spiritüalizm seyahatin motivasyonlarını ve spiritüel boyutlarını daha derinlemesine incelemektedir. Hem kültürel turizm hem de spiritüalizm, ziyaretçiler için

üstün deneyimler yaratmak amacıyla teknoloji, altyapı ve hijyen gibi belirli hizmet sağlayıcılarının kontrolü dışındaki faktörleri dikkate alan destinasyon yönetimi yaklaşımları gerektirmektedir (Jauhari ve Sanjeev, 2010; Jauhari, 2010).

Spiritüel Turizm Motivasyonları

Spiritüel turizm, kişisel faktörlerden varış noktasına bağlı faktörlere kadar çeşitli motivasyonlar tarafından etkilenmektedir. Temel motivasyonlar arasında manevi tatmin, zihinsel refah ve günlük baskılardan kaçış yer almaktadır (Kainthola vd., 2021; Garg vd., 2021). Varış noktasının atmosferi ve özellikleri de spiritüel turistleri çekmede önemli bir rol oynamaktadır (Garg vd., 2021). Hindistan'daki bir çalışmaya göre milenyum kuşağı için, zihinsel sağlık endişeleri ve merak gibi itici faktörler manevi seyahat tercihlerini şekillendirmektedir (Kainthola vd., 2024). Manevi turizme katılma motivasyonu; turistin manevi duyarlılığı, pazarlama çabaları ve varış noktasının çekiciliği gibi faktörlerden etkilenmektedir (Valeri, 2023). İlginç bir şekilde, turizm deneyimlerinde bir maneviyat hassasiyeti vardır; bazı ziyaretçiler derin manevi deneyimler ararken diğerleri daha seküler güdülere sahiptir (Sharpley ve Sundaram, 2005). Bu motivasyonları anlamak, spiritüel turizm sektöründeki paydaşların ziyaretçi deneyimlerini geliştirmeleri ve destinasyon çekiciliğini artırmaları için önemlidir (Garg vd., 2021; Asthana ve Valeri, 2023).

Araştırmalar, spiritüel rekreasyonun çeşitli faktörler tarafından yönlendirildiğini göstermektedir. Örneğin bir çalışma gazilerin, spiritüel tatmin ve doğayla uyum içinde hissetme gibi nedenlerle açık hava etkinliklerine katıldıklarını göstermektedir (Herrmann ve diğerleri, 2022). Doğa temelli rekreasyon ile spiritüellik arasındaki ilişki karmaşıktır ve kişisel geçmiş, mevcut koşullar ve spiritüel geleneklerden etkilenmektedir (Heintzman, 2009). Boş zaman deneyimleri, spiritüelliği keşfetmek ve spiritüel zorlukları ele almak için fırsatlar sağlayabilmektedir. Doğada olmak, yalnızlık, grup halinde deneyimler ve belirli aktiviteler gibi faktörler spiritüel faydaya katkıda bulunabilmektedir (Heintzman, 2009).

Araştırmalar, maneviyat, stres yönetimi ve genel refah arasında önemli bir ilişki olduğunu göstermektedir. İşyeri maneviyatının, mesleki stresin sağlık üzerindeki olumsuz etkilerini hafiflettiği bulunmuştur (Kumar ve Kumar, 2014). Çalışmalar, maneviyat ve dinin başa çıkma becerileri ve stres azaltma ile pozitif korelasyon içinde olduğunu göstermektedir (Graham vd., 2001; Tuck vd., 2006). Manevi bir iyileşme programı, sağlıklı yetişkinler arasında algılanan stres seviyelerini azaltmada ve manevi bakış açısını artırmada etkili olduğunu göstermiştir (Tuck vd., 2006). Petrol ve gaz endüstrisinde, işyeri maneviyat boyutları, karada çalışanlar için stresle negatif korelasyon gösterirken, deniz aşırı çalışanlar benzersiz çalışma koşulları nedeniyle farklı örüntüler göstermiştir (Saxena vd., 2020). Ek olarak, maneviyatı dini inançlar aracılığıyla ifade eden bireyler, manevi olarak tanımlanan ancak dindar olmayanlara kıyasla daha büyük bir manevi sağlık ve stres bağışıklığı sergilemiştir (Graham vd., 2001). Bu bulgular, maneviyatı stres yönetimi stratejilerine ve işyeri ortamlarına dâhil etmenin potansiyel faydalarını vurgulamaktadır.

Değerlendirme, Sonuç ve Öneriler

Manevi turizm, maddi olmayan dürtüler ve manevi deneyimlere duyulan arzuyla yönlendirilen farklı bir seyahat biçimi olarak ortaya çıkmaktadır (Farooq Haq ve Jackson, 2009; Mutia Sobihah Abd Halim vd., 2021). Manevi gelişime katkıda bulunan hem dini hem de din dışı faaliyetleri kapsamaktadır (Mutia Sobihah Abd Halim ve ark., 2021). Yaşamın anlamı/amacı, bilinç ve aşkınlık olmak üzere farklı temaları içeren spiritüel turizm için kavramsal bir model önerilmiştir (Mutia Sobihah Abd Halim vd., 2021). Spiritüel turizm

ürünlerinin etkili bir şekilde pazarlanması için kamu-özel sektör ortaklığı yaklaşımı önerilmiştir (Farooq Haq vd., 2009). Turizmin, sosyal, ekonomik ve fiziki koşulları düşünüldüğünde ister spiritüel turizm ister diğer turizm türleri için sektör-kamu iş birliği kaçınılmaz bir gerekliliktir. Spiritüel turizm, geleneksel turizm altyapısından yoksun ülkelerde ekonomik büyümeye potansiyel olarak yardımcı olabilir. Dahası, turizm gelişimi maneviyatı teşvik etmek için bir araç olarak görülebilir ve birçok çalışma bulgusu; inanç, maneviyat, din ve turizm arasındaki ilişkileri gözler önüne sermektedir (Zargham Boroujeny, H., 2017). Spiritüel turizmi anlamak, kavramsal netlik ve turizm endüstrisindeki öneminin farkına varmak için oldukça önemlidir.

Araştırmalar, manevi seyahatler ile kişisel inanç arasında güçlü bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir. Seyahat, özellikle yeni deneyimlere açık olanlar için manevi gelişimi, karakter gelişimi ve öz-bilgiyi kolaylaştırabilmekte ve arttırabilmektedir (Thompson, 2020). Turizm ile maneviyat arasındaki bağlantı, dini turizmin küresel pazarın önemli bir sektörü haline gelmesiyle birlikte gelişmiştir (Sharpley, 2016). Çağdaş turizm genellikle dini ve din dışı seyahatler arasındaki çizgiyi bulanıklaştıran seküler bir manevi deneyim olarak görülmektedir (Sharpley, 2016; Willson ve McIntosh, 2019). Ölümle yüzleşmek veya varoluşsal bir kriz yaşamak gibi dönüştürücü yaşam olayları, manevi uyanışa yol açabilir ve bireyleri gönüllü turizm gibi seyahat deneyimleri yoluyla anlam aramaya motive edebilmektedir (Willson, 2017). Maneviyat ile seyahat arasındaki ilişki, artan sekülerizm, hümanist inançların ortaya çıkması ve Batı toplumlarında Doğu manevi uygulamalarının metalaştırılması nedeniyle daha da çeşitli hale gelmiştir (Willson ve McIntosh, 2019). Bu durum, spiritüel turistik aktivitelere olan bakışı farklılaştırabilmekte ve bu turizm türüne farklı misyonlar yüklemektedir.

Spiritüel turizm faaliyetleri, fiziksel olarak oldukça aktif olması bakımından, insan sağlığı açısından da değerlendirilmesi gereken bir özellik taşımaktadır. Metnin önceki kısımlarında vurgulandığı gibi, spiritüel turizm sağlık ve esenlik turizmi ile bazı açılardan benzerlik göstermekte hatta bazı kaynaklarda sağlık turizminin bir alt dalı olarak görülmektedir. Bu bakış açısı her ne kadar zihinsel zindelik-huzur boyutuyla ele alınmış olsa da yapısı itibariyle spiritüel turizmin fiziksel açıdan yoğun olduğu göz önüne alınmalıdır. Günümüzün kronik sağlık sorunlarından birisi olarak hareketsizliğe karşı, spiritüel turizm aktivitelerinin doğal bir rekreasyon faaliyeti olarak yorumlanması da önem taşımaktadır.

Spiritüel turizmle ilgili değerlendirilmesi ve tartışılması gereken bir diğer husus ise felsefi boyutudur. Sıklıkla inanç turizmiyle karıştırılan, hatta bazen de kıyaslanana spiritüel turizmin, spiritüel arayışlardan ortaya çıkan özü unutulmamalı ve bununla paralel olarak kolektif bir bakış açısı kazanması gerekmektedir. Ancak bu şekilde bu turizm faaliyetlerine yönelik önyargılar kırılabilir ve doğru bir anlayışla, tartışmalara mahal vermeden bu turizm türüne yönelik kavramlar yerli yerine oturabilir ve araştırmalar genişletilebilir. Bununla birlikte bu turizm türünün sağlayacağı ve metnin önceki kısımlarında vurgulanan psikolojik ve toplumsal faydalara erişmek mümkün olacaktır.

Spiritüel turizme dair vurgulanması ve tartışılmasında fayda görülen diğer konu ise bu turizm türünün ticari yönü ve metalaşması hususudur. Sıkça vurgulandığı gibi, spiritüel turizm ekonomik bir faaliyettir. Bundan dolayı bu aktivitelere katılanların para harcaması, buna yönelik hizmetler sunanların da gelir elde etmesi olağandır. Ancak çıkış noktası maneviyat olan ve ruhani (spiritüel) motivasyonlar üzerinde duran bir turistik aktivitenin tamamen metalaşması özünden kopmasına ve anlamını yitirmesine yol açacaktır. Bu bakımdan spiritüel turizm faaliyetlerinin tamamen ticari kaygılarla planlanan ve pazarlanan bir faaliyete dönüşmemesi gerekmektedir. Tıpkı kültür turizmi, karanlık turizm, inanç turizmi gibi özünde psikolojik ve

insani motivasyonlar ve değerler taşıyan turizm türlerinin metalaşmaktan korunması gerektiği gibi spiritüel turizmin de bu bakımdan gözetilmeye muhtaç olduğunu ve aksi halde tamamen ticarileşme riski taşıdığını belirtmek gerekmektedir.

Bu çalışma, alanyazında çok fazla kaynağın yer almadığı spiritüel turizm konusunu irdelemeyi, kavramsal boyutlarını aydınlatmayı ve tartışmayı amaçlamıştır. Bu bakımdan mevcut kısıtlı alanyazının bir derlemesidir. Bundan dolayı saha verilerine dayanmamaktadır. Çalışmanın en büyük kısıtlarından birisi ampirik veriler içermemesidir. Spiritüel turizm konusunda alanyazının sadece birkaç kaynaktan oluşmadığını belirtmek gerekir. Ancak turizmle alakalı birçok konuya kıyasla daha az sayıda kaynak olduğu görülmektedir. Bundan ötürü araştırmacıların turizmdeki mevcut teorileri ve yaklaşımları spiritüel turizm faaliyetlerini kapsayacak şekilde ampirik verilere dayalı olarak test etmeleri bu konunun daha iyi anlaşılması ve sektör paydaşlarının da bu konuda daha başarılı olmalarına katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda alanyazındaki mevcut kaynakların çoğunun, doğrudan turizm disiplininde çalışmakta olan yazarlar olmadığı görülmüştür. Turizmci araştırmacıların bu konuya daha fazla eğilmeleri, doğrudan bir rekreasyon faaliyeti vasfı olan bu konunun daha iyi anlaşılmasına katkısı olacaktır.

Kaynakça

- Albert Rodrigo, M. (2020). Spiritual tourism: Journey into the heart of the earth. *Journal of Tourism and Leisure Studies*, 4(2), 23–32.
- Alkhawaja, M. I., Halim, M. S. A., & Afthanorhan, A. (2021). Technology anxiety and its impact on e-learning system actual use in Jordan public universities during the coronavirus disease pandemic. *European Journal of Educational Research*, 10(4), 1639–1647. <https://doi.org/10.12973/eu-jer.10.4.1639>
- Asthana, S., & Valeri, M. (2023). Modelling the effect of spiritual tourism motivators on spiritual tourism consumption. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 71(3), 634–646. <https://doi.org/10.37741/t.71.3.10>
- Aydoğdu Atasoy, Ö. (2021). Spiritüel turizm köyü modeli: Erdek. *Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 4(BCS'21 Özel Sayı), 20–28. <https://doi.org/10.38120/banusad.1004426>
- Banerjee, M. (2015). Spiritual tourism: A tool for socio-cultural and sustainable development. *International Journal of Science and Research*, 4(10), 1244–1249.
- Bellows, K. (2008). *Sacred places of a lifetime: 500 of the world's most peaceful and powerful destinations*. National Geographic Books.
- Bone, K. (2013). Spiritual retreat tourism in New Zealand. *Tourism Recreation Research*, 38(3), 295–309. <https://doi.org/10.1080/02508281.2013.11081754>
- Brockman, N. C. (2011). *Encyclopedia of sacred places* (2nd ed.). ABC-CLIO.
- Budiasih, M. (2017). Pariwisata spiritual di Bali. *Pariwisata Budaya: Jurnal Ilmiah Pariwisata Agama dan Budaya*, 2(1), 70–80.
- Buzinde, C. N. (2020). Theoretical linkages between well-being and tourism: The case of self-determination theory and spiritual tourism. *Annals of Tourism Research*, 83, Article 102920. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.102920>
- Cheung, Y. H. Y., & Saha, S. (2015). Exploring the nexus between tourism demand and cultural similarity. *Tourism Analysis*, 20(2), 229–241. <https://doi.org/10.3727/108354215X14205687167635>
- du Cros, H., & Johnston, C. (2002). Tourism tracks and sacred places: Pashupatinath and Uluru. Case studies from Nepal and Australia. *Historic Environment*, 16(2), 38–42.
- Garg, A., Misra, P., Gupta, S., Goel, P., & Saleem, M. (2021). Prioritizing motivators influencing intentions to visit spiritual destinations in India: An application of analytical hierarchical process (AHP) approach. *Journal of Tourism Futures*, 7(3), 344–358. <https://doi.org/10.1108/JTF-09-2020-0153>
- Götz, I. L. (2001). Spirituality and the body. *Religious Education*, 96(1), 2–19. <https://doi.org/10.1080/00344080120603>
- Graham, S., Furr, S., Flowers, C., & Burke, M. T. (2001). Religion and spirituality in coping with stress. *Counseling and Values*, 46(1), 2–13. <https://doi.org/10.1002/j.2161-007X.2001.tb00202.x>
- Güldalı, E., & Çakı, F. (2023). “El alanlar” dinsel-spiritüel şifacılar. *Sosyal Aktörler ve Deneyimler Dergisi*, 1(1), 39–69.
- Hall, C. M. (2011). A typology of governance and its implications for tourism policy analysis. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(4-5), 437–457. <https://doi.org/10.1080/09669582.2011.557330>
- Haq, F., & Jackson, J. (2009). Spiritual journey to Hajj: Australian and Pakistani experience and expectations. *Journal of Management, Spirituality & Religion*, 6(2), 141–156. <https://doi.org/10.1080/14766080902815154>
- Haq, F., & Wong, H. Y. (2010). Is spiritual tourism a new strategy for marketing Islam? *Journal of Islamic Marketing*, 1(2), 136–148. <https://doi.org/10.1108/17590831011055879>
- Heidari, A., Yazdani, H. R., Saghafi, F., & Jalilvand, M. R. (2018). The perspective of religious and spiritual tourism research: A systematic mapping study. *Journal of Islamic Marketing*, 9(4), 747–798. <https://doi.org/10.1108/JIMA-02-2017-0017>
- Heintzman, P. (2009). Nature-based recreation and spirituality: A complex relationship. *Leisure Sciences*, 32(1), 72–89. <https://doi.org/10.1080/01490400903430897>
- Hermawan, B. (2017). Evaluation of the spirituality of tourist destination of Buddhist spiritual tourist destination: An application of many-facet Rasch model (MFRM). *Journal of Buddhist Education and Research*, 3(1), 62–69.

- Herrmann, T. S., Bettmann, J. E., Sweeney, C., Marchand, W. R., Carlson, J., & Hanley, A. W. (2023). Military veterans' motivation and barriers to outdoor recreation participation. *Leisure Studies*, 42(4), 581–598. <https://doi.org/10.1080/02614367.2022.2139132>
- Jauhari, V. (2010). How can the visitor experience be enhanced for spiritual and cultural tourism in India? *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 2(5), 559–563. <https://doi.org/10.1108/17554211011090166>
- Jauhari, V., & Sanjeev, G. M. (2010). Managing customer experience for spiritual and cultural tourism: An overview. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 2(5), 467–476. <https://doi.org/10.1108/17554211011090102>
- Kainthola, S., Chowdhary, N., Kaurav, R. P. S., & Tiwari, P. (2024). Motivations of urban millennials for spiritual travel in India. *Tourism Recreation Research*, 49(2), 410–425. <https://doi.org/10.1080/02508281.2022.2040293>
- Kemp, S. (2019). Mental disorder and mysticism in the late medieval world. *History of Psychology*, 22(2), 149–162. <https://doi.org/10.1037/hop0000122>
- Kumar, V., & Kumar, S. (2014). Workplace spirituality as a moderator in relation between stress and health: An exploratory empirical assessment. *International Review of Psychiatry*, 26(3), 344–351. <https://doi.org/10.3109/09540261.2014.924909>
- Laqueur, T. (2006). Why the margins matter: Occultism and the making of modernity. *Modern Intellectual History*, 3(1), 111–135. <https://doi.org/10.1017/S1479244305000673>
- Larrosa Rocamora, J. A. (2003). La difficile maîtrise de l'urbanisation littorale espagnole: L'exemple de la commune d'Elche (province d'Alicante). *Rives Nord-Méditerranéennes*, 15, 53–66. <https://doi.org/10.4000/rives.396>
- Layton, R. (2000). Shamanism, totemism and rock art: Les chamanes de la préhistoire in the context of rock art research. *Cambridge Archaeological Journal*, 10(1), 169–186. <https://doi.org/10.1017/S0959774300000062>
- Merlin, M. D. (2003). Archaeological evidence for the tradition of psychoactive plant use in the Old World. *Economic Botany*, 57(3), 295–323. [https://doi.org/10.1663/0013-0001\(2003\)057\[0295:AEFTTO\]2.0.CO;2](https://doi.org/10.1663/0013-0001(2003)057[0295:AEFTTO]2.0.CO;2)
- Millett, B. (2000). *Mysticism and spirituality in medieval England*. D. S. Brewer.
- Mishra, D., & Maheshwari, N. (2025). Spiritual tourism development: A comprehensive synthesis for sustainable destination planning and growth. *Journal of Islamic Marketing*, 16(2), 606–626. <https://doi.org/10.1108/JIMA-02-2023-0057>
- Natale, S. (2012). A short history of superimposition: From spirit photography to early cinema. *Early Popular Visual Culture*, 10(2), 125–145. <https://doi.org/10.1080/17460654.2012.664743>
- Norman, A. (2012). The varieties of the spiritual tourist experience. *Literature & Aesthetics*, 22(1), 20–37.
- Parsons, H., Houge Mackenzie, S., & Filep, S. (2019). Facilitating self-development: How tour guides broker spiritual tourist experiences. *Tourism Recreation Research*, 44(2), 141–152. <https://doi.org/10.1080/02508281.2018.1553140>
- Pernecky, T., & Johnston, C. (2006). Voyage through numinous space: Applying the specialization concept to New Age tourism. *Tourism Recreation Research*, 31(1), 37–46. <https://doi.org/10.1080/02508281.2006.11081244>
- Saxena, A., Garg, N., Punia, B. K., & Prasad, A. (2020). Exploring role of Indian workplace spirituality in stress management: A study of oil and gas industry. *Journal of Organizational Change Management*, 33(5), 779–803. <https://doi.org/10.1108/JOCM-12-2019-0392>
- Sharpley, R. (2016). Tourism and spirituality: An evolving relationship. *International Journal of Tourism, Culture & Spirituality*, 1(1), 8–24.
- Sharpley, R., & Sundaram, P. (2005). Tourism: A sacred journey? The case of ashram tourism, India. *International Journal of Tourism Research*, 7(3), 161–171. <https://doi.org/10.1002/jtr.532>
- Singh, S. (2009). Spirituality and tourism: An anthropologist's view. *Tourism Recreation Research*, 34(2), 143–155. <https://doi.org/10.1080/02508281.2009.11081588>
- Smith, M. (2003). Holistic holidays: Tourism and the reconciliation of body, mind and spirit. *Tourism Recreation Research*, 28(1), 103–108. <https://doi.org/10.1080/02508281.2003.11081396>

- Smith, M. K. (2021). Religion, spirituality, and wellness tourism. In D. H. Olsen & D. J. Timothy (Eds.), *The Routledge handbook of religious and spiritual tourism* (68–78). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429201011-7>
- Soyubol, K. (2021). In search of perfection: Neo-spiritualism, Islamic mysticism, and secularism in Turkey. *Modern Intellectual History*, 18(1), 70–94. <https://doi.org/10.1017/S1479244319000108>
- Spencer, W. (2001). To absent friends: Classical spiritualist mediumship and New Age channelling compared and contrasted. *Journal of Contemporary Religion*, 16(3), 343–360. <https://doi.org/10.1080/13537900120077177>
- Thompson, J. (2020). An exploration of travel and transpersonal development: A heuristic inquiry into the relationship between travel and spiritual growth. *Consciousness, Spirituality & Transpersonal Psychology*, 1, 17–33.
- Tromp, M. (2003). Spirited sexuality: Sex, marriage, and Victorian spiritualism. *Victorian Literature and Culture*, 31(1), 67–81. <https://doi.org/10.1017/S1060150303000052>
- Tuck, I., Alleyne, R., & Thinganjana, W. (2006). Spirituality and stress management in healthy adults. *Journal of Holistic Nursing*, 24(4), 245–253. <https://doi.org/10.1177/0898010106289842>
- Valeri, M. (2023). Modelling the effect of spiritual tourism motivators on spiritual tourism consumption. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 71(3), 634–646. <https://doi.org/10.37741/t.71.3.10>
- van den Hoonaard, W. C. (1997). Icelandic spiritualism: Mediumship and modernity in Iceland. *Sociology of Religion*, 58(3), 297–299. <https://doi.org/10.2307/3712220>
- Voigt, C., Brown, G., & Howat, G. (2011). Wellness tourists: In search of transformation. *Tourism Review*, 66(1/2), 16–30. <https://doi.org/10.1108/16605371111127206>
- Voigt, C., Howat, G., & Brown, G. (2010). Hedonic and eudaimonic experiences among wellness tourists: An exploratory enquiry. *Annals of Leisure Research*, 13(3), 541–562. <https://doi.org/10.1080/11745398.2010.9686860>
- Willson, G. (2017). Spiritual awakening leading to a search for meaning through travel. *International Journal of Tourism, Culture & Spirituality*, 2(1), 10–23.
- Willson, G., & McIntosh, A. (2019). Spirituality and tourism. In S. Filep, J. Laing, & M. Csikszentmihalyi (Eds.), *The Routledge international handbook of spirituality in society and the professions* (pp. 103–109). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315445489-8>
- Winkelman, M. (2019). Introduction: Evidence for entheogen use in prehistory and world religions. *Journal of Psychedelic Studies*, 3(2), 43–62. <https://doi.org/10.1556/2054.2019.024>
- Zargham Boroujeny, H. (2017). Tourism: A tool for spirituality development. *International Journal of Tourism, Culture & Spirituality*, 2(1), 62–72.
- Zhang, P., Wang, J., & Li, R. (2023). Tourism-type ontology framework for tourism-type classification, naming, and knowledge organization. *Heliyon*, 9(4), Article e14729. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e14729>

Etik Kurul Kararı ile ilgili beyan

Araştırmanız etik kurul **izni gerektiriyorsa**, aşağıdaki bilgileri doldurunuz.

Lütfen beyanı yaptığınızı belirtmek için kutucuğu işaretleyin.	☒ Yazar(lar) Beyanı: Bu çalışmanın yazarı(ları) olarak, insan katılımcıların yer aldığı çalışmalarda gerçekleştirilen tüm prosedürlerin, kurumsal ve/veya ulusal araştırma komitesinin etik standartlarına ve 1964 Helsinki bildirgesine ve daha sonraki değişikliklerine veya karşılaştırılabilir etik standartlara uygun olduğunu beyan ederim(iz).
Etik kurul kararı veren kurum	-
Etik kurul karar tarihi	-
Etik kurul karar sayı no	-

Araştırmanız etik kurul **izni gerektirmiyorsa**, nedenini aşağıdaki seçeneklerden birini tercih ederek belirtiniz.

☐ Bu çalışmanın yöntemi için etik kurul izni gerekmemektedir.

☐ Bu çalışmadaki veri toplama süreci 1 Ocak 2020 tarihinden önce gerçekleşmiştir.

Yazar Katkısına İlişkin Bilgi

Yazar(lar) beyanı	☒ Bu çalışmadaki bulunan yazarların katkı oranlarının aşağıda belirtilen şekilde olduğunu beyan ederim(iz).
1. Yazar katkı oranı	%50
2. Yazar katkı oranı (gerekliyse)	%25
3. Yazar katkı oranı (gerekliyse)	%25

Aşağıya satır ekleyerek, gerektiği kadar ekleme yapabilirsiniz.
Yazarların toplam katkı oranının % 100 olması gerekmektedir.